

Bodó Sára

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

A katekézisiről és a lelkigondozásról a Református Szemle 100 évfolyamában

Ma, amikor egy szakmai folyóirat alig-alig tud megmaradni a kiadványok tengerében, száz év különösen nagy időnek számít, önmagában is üzenve a tényt, hogy száz évvel ezelőtt valami maradandó született. A Református Szemle elmúlt száz éve azonban abból a szempontból is hatalmas idő, hogy aligha lehet minden vonatkozást figyelembe vevő mély elemzést végezni a benne felőlt közlemények tömegében. Legfeljebb benyomásokat lehet megfogalmazni, s azokat egy-egy tartalmi utalással igazolni.

A katekézis és a lelkigondozás két olyan gyakorlati teológiai terület, amelyek az egyház életének kezdettől fogva alaptevékenységei, tehát joggal tartottak és tartanak igényt a folyamatos jelenlétre, a velük való foglalkozásra, az elemzésekre, értékelésekre.

Száz évfolyamra gondolva még e két izgalmas területet tekintve is megfogalmazódik az olvasóban egy feltételezés: száz évvel ezelőtt ugyan mi izgalmasat lehetett írni a katekézisiről és a lelkigondozásról? S mielőtt hozzákezdene a tényleges olvasáshoz, egy kicsit már el is döntötte magában, hogy az első éveket, évtizedeket hamar át lehet lapozni, s milyen izgalmas lesz közeledni a közelmúlthoz, illetve jelenhez. Majd elkezd olvasni. Ez nem könnyű, mert jobb szeretné érezni a 100 éves lapok kicsit poros illatát, de hősiesen megküzd a számítógépről előcsalogatható írásképek olvashatósága tételével. S egyik ámulatból a másikba esik.

Ha azt gondolta volna, hogy az első néhány évtizedet könnyedén át lehet lapozni, észreveszi, hogy a katekézis és a lelkigondozás ebben a folyóiratban nem csak egy-egy elméleti gondolkodót foglalkoztat, hanem – aki valamilyen módon érintettek vagy megszólítottak érzéssel magát – az válaszol, továbbgondol, reflektál. Viták zajlanak, vélemények ütköznek, álláspontok feszülnek egymásnak, amitől szinte életre kel az egész egyházi korszak.

Igen, ez az első benyomásom: a Református Szemle, az Erdélyi Református Egyházkerület hivatalos hetilapjaként indulva meg tudta mozgatni az egész egyházi közvéleményt. Mintha nem is szemlének indult volna, hanem fórumnak,¹ ami célzottan akarta ösztönözni az érintettek megszólalását, a párbeszéd kialakulását.

Az induláskor meghirdetett program az egyház belügyeit helyezte előtérbe, meghirdetve, hogy annak „belső erejét kell tehát fejleszteni, ami – az élő hit. Ennek felbresztésére és fejlesztésére kell fordítani legjobb erőinket: a katedrát az igehirdetés mélyítésével, a katekhizációt a paedagogia minden vívmányaival, az egyéni és gyülekezeti pastorációt az egyház-társadalmi munka minden ágával s a szeretet munka minden ál-

---

¹ A fórum nem csak a piaçteret jelenti, hanem a „szól, megszólal” igéből való származása miatt a város közéleti összejöveteli helyét is, ahol a szónokok, tisztségviselők szabadon mondhatták el véleményüket.

dásaival és intézményeivel.” S hozzáteszik a szerkesztők, hogy az egyházi iskoláknak is ezt a célt kell szolgálniuk.²

Az egyházi iskolák azonban már ekkor is bajban voltak. Egy viszonylag apró esemény egy sokkal súlyosabb jelenségre hívta fel a figyelmet: Dr. Tóth Lajos 1914-ben folytatásos írásokban számolt be arról, hogy a szilágyszabolnoki egyházmegye iskolalátogatójaként nem tudta meglátogatni az egyik református iskolát, mert a tanító elment állami állásba – ahol nagyobb javadalmat kapott –, s ezért nem történt meg a beiratás, nem indult meg az iskolai év. Kérve, hogy a lelkipásztorok ilyen esetben tekintsék kötelezőnek vallásoktatási feladatukat, legyen beiratás, és a hétnek legalább két napján tartsák meg a vallásórákat, illetve az egyházi énekórákat. Ezt az indítványt az egyházmegyei közgyűlés elé terjesztette.³ Nem maradt titok, hogy a tanítóhiány igen sok helyen tette lehetetlenné az iskolák működését. Az írás nem is maradt hozzászólás nélkül. Egy lelkész társ saját példájával mutatta be, hogy „hála érte Schneller professzor úrnak”, a presbitérium felhatalmazása alapján ő már egy hónapja tanítói teendőket végezhet. A súlyos dilemmát végül Nagy Károly szerkesztő igyekezett feloldani, elmondva, hogy a tanító lelkész általi helyettesítésére törvényes kötelezettségek vannak.⁴

Az egyházi iskolák helyzete, bennük a vallásoktatás alakulása, a hétköznapi gondoktól az elméleti megalapozásokig, egészen az államosításig kiemelt jelentőséget kapott a Szemle „fórumán”. A tanügyi politika vezérelve már az első lapszámokban megfogalmazódtak,⁵ de írás jelent meg az iskolák fenntartásáról,⁶ a vallás- és egyházi énekoktatás normáiról,⁷ a népiskolák vallástani tankönyveinek elemzéséről,⁸ 1922-ben egy többrészes írás-sorozat sürgette a vallásoktatási módszertani megújulást, amelynek lényege a teljes Szentírás gyerekkézbe adása,⁹ majd Makkai Sándor közölt írást a magyar nemzeti kisebbség iskola-kérdéséről.¹⁰ Az iskolaügy válsága 1927-ben újra központi téma lett,¹¹ egy év múlva pedig új népiskolai vallásitanítási tanterv jelent meg,¹² amelyhez természetesen azonnal hozzászólás is érkezett. A húszas évek végére előtérbe kerültek a középiskolai valláserkölcsi nevelés kérdései,¹³ a harmincas-negyvenes években pedig számtalan írás szorgalmazta a hitvallásos jelleg erősödését.¹⁴ A II. világháború

² Ld. *Református Szemle* I. évf. 1908/1, 4. (A további utalásoknál, amennyiben azok a Református Szemlében megjelent írásokra vonatkoznak, csupán az év- és oldalszámokat jelöljük.)

³ 1914/4, 56–58.; 1914/5, 73–75.

⁴ 1914/7, 104–107.

⁵ 1908/3, 35–37.; 1908/4, 50–53.

⁶ *Iskoláink fenntartása*. 1914/8, 127–129.

⁷ B. Nagy Mihály: *Normák a vallás- és egyházi ének tanításában*. 1914/32, 519–533.; 1914/33, 536–539.; 1914/34, 548–551.; 1914/35, 569–572.

⁸ Imre Lajos: *Vallástani tankönyvek a népiskolában*. 1914/37, 598–602.; 1914/38, 616–617.; 1914/39, 629–631.; 1914/40, 648–649.; 1914/41, 661–663.

⁹ Dr. K. Tompa Arthur: *Vallásoktatásunk reformjához*. 1922/16, 298–302.; 1922/17, 320–323.; 1922/20, 363–365.

¹⁰ Makkai Sándor: *A magyar nemzeti kisebbség iskola-kérdése*. 1925/1, 3–11.

¹¹ Imre Lajos: *Csődbe jutott-e nevelésünk?* 1927/46, 729–730.; Nagy Géza: *Iskolaügyünk válsága*. 1927/48, 763–769.; Boér Károly: *Iskolaügyünk válsága*. 1927/51, 811–816.

¹² Imre Lajos: *Népiskolai vallásitanítási tanterv*. 1928/4, 50–52. Márk Mihály: *Népiskolai vallásoktatásunk új tanterve*. 1928/6, 86–88.

¹³ Lőrinczi Ferenc: *Az ifjúság valláserkölcsi nevelése*. 1929/3, 39–40.; 1929/4, 54–55.; Kovács Lajos: *Az ifjúság valláserkölcsi nevelése*. 1929/5, 70–72. Furó Gyula: *Az ifjúság valláserkölcsi nevelése*. 1929/21, 321–324.

¹⁴ László Dezső: *A református nevelés alapvonalai*. 1938/12, 172–179.; 1938/13, 188–192. Tavasz Sándor: *Az egyház veteménys kertjei*. 1940/15, 229–231. Tavasz Sándor: *A református szellem iskoláinkban*. 1941/7, 100–102.

után még megjelent néhány írás, amely az iskolák életével foglalkozott, de az 1949-ben közzétett vallásos nevelési minimál-anyag¹⁵ végül is hosszú évtizedekre zárta le az egyházi iskolák szellemi, lelki és kulturális hatását.

A 90-es évek elejétől kezdve újra hangot kaptak a neveléstudomány eredményei egy-egy tanulmányban,¹⁶ 1998-ban közzétetett a Romániai Református Egyház hitvallásos nevelési és oktatási tanterve az I–VIII. osztályok számára,¹⁷ de a fórum-jelleg, a reflexiók, vélemények megfogalmazása ekkorra már elmaradt.

A gyülekezeti katekézis három területe kapta a legnagyobb figyelmet az eltelt évtizedek alatt: a konfirmáció, a vasárnapi iskola és az ifjúsági munka. E három tevékenységi ág közül messze a konfirmáció kérdésére esett a legnagyobb hangsúly, hiszen az első pillanattól kezdve élénk aktualitásban és szinte szenvedélyes megközelítésekben kapott hangot – nyilvánvalóan nem véletlenül.

A Református Szemle több mint húsz olyan írást, tanulmányt közölt, amelyek elméletileg vagy gyakorlatilag a konfirmációról szólnak. Feltűnő, hogy folyamatosan megújulást szorgalmaznak. Az első nagyobb sorozat 1924-ben jelent meg, amelyet Nagy Lajos indított *A konfirmációra való előkészítés reformja*¹⁸ című írásával, s amelyet 1927-ben egy újabb hullám követett, természetesen hozzászólásokkal együtt. Mai szemmel is érdekes, hogy az évtizedek alatt miként alakult a konfirmáció értelmezése, milyen kritika illette a konfirmáció gyakorlatát, s hogy a szerzők mikor mit tartottak a legfontosabb tennivalónak. A konfirmáció értelmezéséhez kitartóan olyan értelmezések társultak, mint hogy ezáltal válnak az ifjak az egyház által közvetített üdvjavak részeseivé, illetve a konfirmációban a keresztségben tett fogadás öntudatos megerősítése történik.

Később, 1927-től egyre több megfogalmazás említi a belső, újjászüelő folyamatot, a hitvallás és a vallásos tudat megerősödését, a nyilvános vallástételt, a hitben való megerősödést, illetve a keresztség elengedhetetlen részét. A kritikai észrevételek ma is elhangozhatnának: a gyerekek nem értik a konfirmáció jelentőségét, 13 éves korban még nincsenek abban a helyzetben, hogy kellő öntudattal tehetnének vallást a hitükről, 40 nap alatt nem lehet felkészíteni a fiatalokat. Ez utóbbi igazolására még az a humoros-szomorú megjegyzés is elhangzik, hogy egy 18 éves konfirmandus szerint Jézus fő foglalkozása a szántás-vetés volt. Többször elhangzik a későbbiekben is, hogy baj van a kátéval, a kátékkel, és túlságosan is dogmatikus a felkészítés. Még az is előfordult, hogy egy lelkipásztor egyszerűen átírta a Heidelbergi Káté szövegét, s ezt ajánlotta kortársainak is.¹⁹ A sok egyéni véleményt tükröző írás között a legtöbb ma is elgondolkodtató, megszívlelendő megfogalmazás. Lelkipásztor őseink olykor még arra is képesek voltak, hogy kesernyés derűvel mutassák be a konfirmációi előkészítés fonákságait, a felkészítés gyenge eredményességét.

¹⁵ *A vallásos nevelés minimális anyaga.* 1949/3, 77–78.

¹⁶ Bustya Dezső: *Vallásos nevelés a családban.* 1994/6, 431–437.; Geréb Ádám: *Lelkigondozás a középiskolai vallásos nevelésben.* 1996/1, 32–37.; László Dezső: *A család mint nevelő közösség.* 1997/1, 73–79.; Fazekas Zsolt: *A romániai református vallástanár státusza és szerepe.* 2000/1, 46–57.

¹⁷ 1998/1, 63–79.

¹⁸ Nagy Lajos: *A konfirmációra való előkészítés reformja.* 1924/12, 91–94. A hozzászólások: Daróczi Ferenc: *A konfirmálás reformjához.* 1924/16, 122–123.; Kacsó Lajos: *A konfirmáció reformja.* 1924/18, 138–140.; 1924/19, 146–148.; *Még egyszer a konfirmáció kérdéséről.* 1924/21, 192–194.; Dérczy Imre: *Még egyszer a konfirmációról.* 1924/22, 202–203.

¹⁹ Balogh Jenő: *Hozzászólás a konfirmáció kérdéséhez.* 1949/11, 293–295.

A feladatok között szinte minden elméleti teológus és gyakorló lelkipásztor a jobb és eredményesebb felkészítést említi első helyen, hangsúlyozva, hogy az előkészítést sokkal hatékonyabban kell megszervezni, érdemesebb lenne későbbi életkorokban szorgalmazni a konfirmációt, s törekedni kellene arra, hogy a konfirmált fiatalok a gyülekezeti közösségekben maradjanak.

Tulajdonképpen nem meglepő, hogy a konfirmáció elmélete és gyakorlata – az általános elfogadottság mellett is – valójában szinte a kezdetektől fogva folyamatosan gondokat okozott. Ezt igazolja egy 1994-ben, Mózes András által közölt 19. század eleji régi konfirmációi ágenda, amelyet majd 200 éve Abats János püspök állított össze. A dokumentum közlésén túl fény derül arra is, hogy eleinknek már akkor is mennyi bajuk volt a konfirmációi gyakorlattal. A Désen megtartott generális konvent megvizsgálta ugyan ezt az összeállított konfirmációi ágendát, a vélemény azonban erősen kritikai volt.²⁰ Jóllehet, a kolozsvári generális zsinat 1809-ben elfogadta ugyan az ágendát és a konfirmációra tett javaslatot, a konfirmáció egyházi beágyazódása, a sákramentumokhoz fűződő kapcsolódása, gyakorlati eljárásmodjai máig kérdésesek maradtak.

Nem véletlen, hogy az utóbbi években újra erőteljesen vetődik fel a konfirmáció elméletének és gyakorlatának újragondolása, megújuló értelmezési igénye. Erre a Református Szemle is reflektál, aminek egyik példája Barabás Berta írása a Heidelbergi Káté pedagógiai anakronizmusáról.²¹

A lelkigondozást érintő írásokhoz újabb olvasói benyomás kapcsolódik. A katekizis különböző területeit felölelő tanulmányok és olvasói hozzászólások esetében is jól érzékelhető, hogy szerzőik mennyire tudatosan figyeltek az egyházi életben időszerűen felmerülő kérdésekre, jelenségekre. A pojmenikai tanulmányoknál sem történt ez másképpen. Alig tört ki az I. világháború, s már 1914-ben megjelent az írás a hadbavonult és sebesült katonák lelkigondozásáról, illetve annak szükségességéről.²² Ez az egyetlen mozzanat sokat elárul a kor egyházi közösségének pasztorációs érzékenységéről. Jól tükrözi azt a bibliai szemléletet, hogy csak a jelenben nyújtott segítség számít pasztorációnak. Ami fájdalmat, feszültséget, gondokat okoz, arra nem lehet – legalábbis hosszasan – halogatni a megfelelő segítséget, ahogyan a samaritánus sem várhatott addig, amíg a bajba jutott ember előbb felépül (Lk 19,25 skk.).

Úgy tűnik, hogy a konkrét élethelyzetekre adandó pojmenikai válaszok igénye később is megmaradt. Erre példa egy évekkel később fellángolt vita a pásztori látogatásokról. Volt, aki amellett szállt síkra, hogy egy újév eleji néhány perces látogatás minden református családnál komoly gyülekezetépítő hatással bír, de nem váratt sokáig magára a válasz, hogy néhány perc nem elég az igazi pasztorációhoz, amely az Ige és az imádság fegyverével veszi fel a harcot a bűnnel szemben.²³ Az időszerű kérdésekre keresett lelkigondozói megoldások elkerülhetetlenül hozták magukkal az elméleti pojmenikai tanulmányok megszületését. A 40-es évek végétől több nagy ívű, elméleti tanulmány is megjelent. Imre Lajos gyakorlati teológiai professzor több dolgozatban is foglalkozott egy-egy fontos területtel, így pl. a lélektan jelentőségével a lelkigondozásban, a lelkigondozás munkájának alapkérdéseivel, az igehirdetés és a lelkigondozás

²⁰ Mózes András: *Abats püspök és a konfirmáció*. 1994/2, 93–105.

²¹ Barabás Berta: *A Heidelbergi Káté pedagógiai anakronizmusa*. 2004/5, 493–501.

²² Tőkés Ernő: *Hadbavonult és sebesült katonáink lelki gondozása*. 1914/49, 802–804.

²³ Imre Lajos: *Pár szó a pásztori látogatásokról*. 1935, 487.; Bese Attila: *Híveink látogatása*. 1936/3, 50–52.

kapcsolatával, a pásztori beszélgetés folyamatával.²⁴ Harminc évvel később Imre Lajos pojmenikájának elemző értékelését olvashatjuk Péntek Árpád tollából, aki részletesen ismerteti is a pojmenikai kurzusok négy fő alkotóelemét: a lelkipásztor személyiségéről szóló tanítást, az egyes lélek Istenhez fűződő viszonyáról, a gyülekezet szervezéséről és az Anyaszentegyházhoz fűződő viszonyáról szóló tanításokat.²⁵

A pásztoráció kérdései szinte töretlen folyamatban jelentek meg a folyóirat hasábjain, amelyben egy-egy téma állandó helyet kapott: ilyen a pásztori látogatás, a lelkigondozói beszélgetés és a lélektan jelentősége a lelkigondozásban. A gyakorlatból felmerülő útkeresés szándékát egyre inkább felváltja az elméleti összegzések, elvi iránymutatások igénye. Sok kiváló tanulmány jelenik meg, különösen az említett állandó témákról,²⁶ de feltűnik két új téma is, amelyek ma egyre aktuálisabbak. Az egyik a pásztorok pásztorációja, amiről a 90-es évek elején Csiha Kálmán és Székely András tollából is olvashatunk tanulmányt.²⁷

A lelkigondozásról megfogalmazott gondolatok, elvi levezetések tartalmán jól érződik a korszak két meghatározó gyakorlati teológusának, Makkai Sándor és Imre Lajos szellemiségének a jelenléte. Az utóbbi években azonban úgy tűnik, felmerül egy másik téma is, a modern pasztorálpszichológiai és pszichológiai elméletek lehetséges hatásai a lelkigondozásra nézve. Nem feledve és főleg nem megtagadva a hosszú érlelődési folyamatot, a felismert elvi igazságok érvényességét, de a változások korát is komolyan véve Jakab Sándor közöl két részletben egy alapos áttekintést a német lelkigondozói elméletek változásairól és fejlődéséről.²⁸ Újra megindult egy mélyebb tekintés a máshol zajló lelkigondozási fejlődésre, nyilvánvalóan azzal az igénnyel, hogy a „mindent megvizsgálás” feltétele alatt megújulhasson az egyház lelkigondozási gyakorlata is.

A Református Szemle igazi szemle, a fórum jelleg, az élénk reflektálás, a párbeszéd, a folyóiraton belüli megvitatás igénye mintha elcsendesedett volna, de ma is formálja, alakítja olvasói látását, életfelfogását.

²⁴ Imre Lajos tanulmányai: *A lélektan jelentősége és használata a lelkigondozásban*. 1949/8, 228–232. *A lelkigondozás munkájának három alapkérdése*. 1950/8, 238–243. *Az igehirdetés és a lelkigondozás*. 1958/1, 9–14. *A pásztori beszélgetés*. 1958/12, 365–368.

²⁵ Péntek Árpád: *Imre Lajos poimenikája*. 1988/5, 535–542.

²⁶ Székely József: *A pásztoráció*. 1982/5, 387–390.; Székely József: *A lelkigondozói beszélgetés*. 1983/6, 480–484.; Horváth Jenő: *Az egyház pásztori munkája*. 1988/2, 109–114.; 1994/4, 269–275.; Bustya Dezső: *Lelkigondozás a Szentírásban és hitvallásainkban*. 1999/1, 28–36.; Kereskényi Sándor: *Beszélgetés a látogatás során*. 1999/5, 369–371.

²⁷ Csiha Kálmán: *A lelkigondozók lelkigondozása*. 1991/5, 379–384.; Székely András: *Lelkigondozás a lelkipásztorok között*. 1994/2, 115–117.

²⁸ Jakab Sándor: *Pojmenika a változások korában avagy a német lelkigondozói elméletek és mozgalmak*. 1999/5, 372–378.; 2000/2, 149–157.